

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de erroribus Pelagianorum, de Gratia, de
Iustificatione & Merito, de Virtutibus Theologicis, & quatuor Cardinalibus,
ac de ineffabili mysterio Incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Art. III. De actibus externis religionis,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77342)

rextus habet: *Sicut Angelus ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei, & ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.*

Ad eundem Psalmistæ versiculū egregie observat Bellarminus, qualitates bonæ orationis rectè designari similitudine Thimiamatis, quod offerebatur in tēplo ex præcepto Dei mane & vespere, ut habetur Exodi 30. *Illud enim (inquit) has habebat qualitates: Primò cōstabat ex quatuor generibus ornatum, nimirum thure galbano, oniche, & stacte, ut monet S. Hilarius: hinc efficebatur odor suavissimus. Secundò offerebatur in templi parte nobilissima & interiori, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabule Testamenti, & altare aureum. Tertiò offerebatur per Summum Sacerdotem. Quariò ponebatur super ignem, & inde excitabatur fumus rectè sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, scilicet fides, fiducia, charitas, & humilitas. Ex his componitur oratio Deo gratissima. Templum Dei est homo. Vos estis (inquit Apostolus) templum Dei, 1. ad Corinth. 6. sed pars interior est anima, in cuius mente est lex Domini, digito Dei scripta; & in cuius voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, & ornatum gratiâ Dei. Summus Sacerdos est Christus: per illum enim, ut Advocatum nostrum, semper orare debemus; & idè singulas preces sic concludimus: Per Dominum nostrum Iesum Christum. Denique ignis, qui fumum suavissimum, & directè sursum ascendentem excitat, est fervor desiderij: sed in recta ascensione notatur recta intentio, & jugis attentio. Qui enim orant ut videantur ab hominibus, illi aurâ temporali detorquent incensum, ut non rectè ascendat: illi etiam qui evagationes mentis habent, non dirigunt orationem ut debent; evagationes enim veluti status ventorum disstrahunt & dissipant fumum orationis, ut non rectè sursum ascendat: & quia valde difficile est liberari ab omni evagatione mentis, idè Propheta hujus rei meminit, dicens: Dirigitur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Hæc Bellarminus.*

ARTICVLVS III.

De actibus externis religionis.

Præter duos actus internos religionis, jam explicatos, plures sunt externi, nimirum adoratio, sacrificium, oblatio, votum, iuramentum, adjuratio divini nominis, ejusque per laudem assumptionis: de quibus breviter hîc agendum est.

Adoratio definiri potest: *Honor externo corporis gestu Deo exhibitus.* Relicta enim questione, an sit verè & propriè adoratio illa quæ interius in sola mente concluditur (quam tractat Vazquez tomo 1. in 3. p. disp. 93.) actio illacui nomen adorationis per prius accommodatum fuit, est quæcumque actio exterior, per corpus exercita, ad significandum internam reverentiam & venerationem, cuiusmodi sunt genuflexio, discopertio capitis, corporis inclinatio &c. Quamvis enim actus isti externi, secundum se præcisè, ad bonum & malum sint indifferentes, ac proinde ad religionem non pertinent, nisi ut respiciunt internam devotionem, & possint adoratio appellari;

Tom. IV.

ipsum tamen adorationis nomen non tribuitur actui interno, nisi in ordine ad prædictos motus, & ut eos includit: sicut nomen restitutionis non tribuitur absolute voluntati restituendi, nisi in ordine ad exteriorem actum, vel potius tribuitur ipsi externo actui, ut stat sub tali voluntate.

Porro hæc obligatio colendi Deum externâ adoratione, juris est naturalis: Tum quia ex duplici natura compositus sumus, intellectualem scilicet & sensibili, idèque duplicem adorationem Deo offerre tenemur, nimirum spiritalem, quæ consistit in interiori mentis devotione, & corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humilitione, ut discurret S. Doctor 2. 2. quæst. 84. art. 2. in corp. Tum etiam, quia cum homines socialiter vivant, debent non solum Deo, vel Angelis, sed aliis quoque hominibus, suam erga Deum submissionem significare, seque esse veri Dei cultores & adoratores, quod facere nequeunt per actus purè internos & spirituales, hominibus incognitos.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis, à legitimo ministro Deo facta, per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium, in vitam & in mortem.

Dicitur primò oblatio, quia hæc largè sumpta, est genus ad sacrificium & simplicem oblationem, nam in omni sacrificio aliquid Deo offertur. Additur rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio, quæ mens se Deo offert, quæ non est propriè sacrificium, licet interdum in Scriptura hoc nomine appelletur, ut Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Subditur à legitimo ministro, quia cum sacrificium sit excellentissimum & publicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi à persona, publicâ autoritate ad id destinata, qualis est Sacerdos. Hinc Osiæ Rex, cum non esset Sacerdos, & tamen sacrificium offerre vellet, à Deo punitus est, & leprâ percussus, quòd Sacerdotis officium usurparet 2. Paralip. 2. Additur Deo facta, quia sacrificium soli Deo debetur, nec huiusmodi cultum licet ulli creaturæ offerre. Per realem immutationem, quia ea quæ sacrificantur, in ipso sacrificio immutari debent, vel maceratione, vel combustione, vel fractione, &c. ut sic melius significetur illud offerri Deo, ut primo principio totius entis, qui potest suo supremo dominio res creatas destruere. Reliquæ particule, ad testandum supremum illius dominium in vitam & in mortem, positæ sunt ad declarandam specialem rationem cultus, qui per actum sacrificandi intenditur & exhibetur, nempe ut profitemur Deum esse authorem nostri esse, & dominum vitæ & necis; illaque hostiæ destructione, quasi vice nostri oblatæ, protestemur nos quidquid sumus illi debere, dignumque esse, ut si opus foret, & si ipse vellet, totum in ejus honorem insumeretur. Cum enim ut rectè dicit Eusebius lib. 1. demonst. Evangelicæ cap. ultimo, naturali ratione viderent homines suam se vitam Deo debere offerre; quia tamen non conveniebat, neque Deus permittebat homines ipsos sacrificari, lege naturæ introductum est, ut homines vice sui ipsorum, animalia, vel alias res sensibiles Deo immolarent, protestando se eodem modo vitam suam oblaturos, si oporteret.

Ex his intelliges differentiam quæ reperitur inter adorationem, oblationem simplicem, & sacrificium: nam adoratio exhibet cultum Deo tanquam superiori, unde per illam homo suam erga Deum submissionem significat: oblatio, ut domino

A a ij

rerum omnium exteriorum, & ideo ipsi rem aliquam exteriorem offert, in quo distinguitur ab adoratione; sacrificium verò tanquam supremo vitæ & necis Domino, unde ad hoc significandum, res oblata destrui, vel saltem aliquo modo immutari debet.

33. Dices primò, Si hæc definitio esset bona, sequeretur martyrium esse verum sacrificium, est enim oblatio exterior, quæ Martyr seipsum immolat Deo, in protestationem supremi dominij quod Deus in suam ipsius vitam & mortem habet: Sed hoc non admittunt communiter Theologi: Ergo &c.

Respondeo negando sequelam Majoris: ad proprium enim sacrificium requiritur, ut sacrificans activè, saltem indirectè concurrat ad immolationem victimæ; nam essentia sacrificij formaliter consistit in activa immolatione victimæ in divini cultûs protestationem facta: Martyr verò ne indirectè quidem activè concurrat ad immolationem sui corporis, sed merè passivè, sustinendo tantum passionem & mortem à tyranno illatam: cum enim non habeat vitæ suæ dominium, non potest illam activè destruere, sed tantum illius destructionem pati. Hinc evidens inferitur discrimen inter Martyrum & Christi mortem, quæ fuit propriissimum sacrificium: Christus enim activè, saltem indirectè, operatus est suæ humanitatis immolationem; quia dum actu patiebatur, poterat non pati, & impedire omnes passiones, & mortem à Judæis illatam, non solum subtrahendo se à manibus Judæorum, sed etiam non permittendo ut humanitas sua tormenta sentiret, per dotem impassibilitatis, quam communicare saltem ad tempus poterat corpori. Unde non solum Christus habuit libertatem antecedentem vitandi passiones & mortem, sed etiam concomitantem, in actu patiendi & moriendi, quam potestatem non habent Martyres, qui illatos à tyranno cruciatus & mortem impedire non possunt.

14. Dices secundò, Multa fuerunt sacrificia, tum in lege naturæ, tum in lege scripta, in quibus nulla fiebat destructio vel immutatio rei oblatae, ut sacrificium Melchisedech qui obtulit panem & vinum in sacrificium, Genes. 14. nulla mentione facta de actione immutativa panis & vini. Similiter Levitici 23. panes primitiarum, & duo agni; sacrificari dicuntur; & tamen hæc postquam elevata erant à Sacerdote, coram Domino, cedebant in usum Sacerdotum: neque ibi præscribitur alia immutatio. Addi potest oblatio hirci viventis, Levitici 16. quem Sacerdos non aliter offerebat, quam positâ utraq; manu super caput ejus, confitens omnes iniquitates filiorum Israël, & universa delicta atque peccata eorum, quæ imprecans capiti ejus, emittebat illum in desertum. Demum in nova lege in celebratione Missæ Christus offertur Deo in sacrificium, & tamen cum corpus ejus sit gloriosum & impassibile, non destruitur, nec immutatur: Ergo ad sacrificium non requiritur vera & realis immutatio victimæ, sed sufficit ejus oblatio.

15. Respondeo negando Antecedens, nullum enim proferri potest exemplum sacrificij ex Scriptura, in quo non facile sit intelligere fuisse factam aliquam destructionem vel immutationem rei oblatae. Nam de sacrificio Melchisedech affirmant celebriores Interpretes in cap. 14. Genes, ipsum aliquid panis igni tradidisse, & aliquid vini libamine consumpsisse, ut fieri solebat in

A sacrificijs pacificis, id est ad gratiarum actionem institutis. Idem dicendum de panibus propositionis, & de panibus primitiarum; non tantum enim panes illi coquebantur à Sacerdotibus, sed & aliqua eorum particula igni comburebatur, ut de panibus propositionis indicat textus Hebraicus Levitici 24. versu 9. ubi pro eo quod vulgatus Interpres ait de panibus propositionis, *sanctum sanctorum est de sacrificijs Domini*, sic habet: *קרבן קדש קדשים הוא לו מאשי יחיה* *Sanctitas sanctitatum hoc ei de ignitionibus Domini*. Ignitio autem propriè significat combustionem & non coctionem panum. Similiter duo illi agni de quibus fit mentio Levitici 23. non tantum elevabantur coram Deo, sed etiam occidebantur in Dei honorem, & postea in usum Sacerdotum cedebant, ut ibidem docent Interpretes. Nec obest quod Scriptura non faciat mentionem hujusmodi omnium actionum, quia non omnia semper exprimit, ut vel ex eo patet, quòd Apostolus ad Hebræos 9. referens id quod Moyses fecerat Exodi 24. faciens vetus Testamentum, ait Moysen accepisse sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo: ipsum quoque librum aspersisse. Cum tamen in Exodo nihil de hyssopo, & lana coccinea, deque aqua & asperione libri scriptum esset, sed id solâ traditione constaret, essetque Judæis adeò notum, ut Apostolo nullâ probatione opus fuerit.

C De hircio autem vivente, & in desertum emissio, cuius fit mentio Levit. 16. dici potest, illum non fuisse integrum sacrificium, sed partem unius integri sacrificij: duo enim hirci jubentur ibi offerri pro peccato populi, quorum unus occidatur, alter dimitatur in desertum, modo supra dicto. Sicut Levit. 14. initio, jubentur offerri duo passeris pro lepræ mundatione: quorum unus immoletur, alter vivus dimitatur, & in agrum avolare sinatur. Nimirum ad representandam Christi mortem, per hircum & passerem occisum; resurrectionem verò, per hircum, & passerem vivum. Vel quod Christus quæ homo tantum, passus, & mortuus sit: manens quæ Deus, impassibilis & vivus.

D Demum ad id quod subditur de sacrificio Missæ, dicendum est corpus & sanguinem Christi destrui moraliter in Eucharistia, quatenus vi verborum ponuntur sub speciebus panis & vini in statu deteriori, inepto usibus suis naturalibus & humanis, atque tendente ad consumptionem & destructionem: cum enim ibi ponantur modo indivisibili, ponuntur modo naturaliter inepto functionibus & usibus eorum proprijs. Item cum ibidem constituentur per modum cibi & potus, tendunt ad usum quo destruantur, & desinant esse, speciebus corruptis. Demum in sacrificio Missæ fit immolatio mystica ipsius Christi, quatenus vi verborum ponitur corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, ad representandam separationem utriusque, factam in cruce & in morte Christi. Unde in tali sacrificio fit mystica quedam sanguinis per gladium verborum effusio, ut Cyrillus loquitur: sicut sacrificia veteris legis, non sine physica sanguinis effusione, per victimæ realem occisionem peragebantur. De quo fusius in Tractatu de Eucharistia, cum de sacrificio Missæ differemus.

E Explicatâ essentiâ & definitione sacrificij in communi, superest ut tradamus varias ejus spe-

cies & divisiones, ac multiplicia veteris legis sacrificia, breviter hic recensamus. Sacrificium ergo jam descriptum, multipliciter dividitur. Primo ratione materiae dividitur in victimam, sive hostiam, immolationem, & libamen: quando enim fiebat ex animalibus occisis aut consumptis, dicebatur victima, sive hostia; quae nomina ab hostibus victis, aut vincendis, & debellandis, derivata sunt, eo quod ad victoriam reportandam, vel ad gratias agendas pro illa reportata, offerri solebant. Quando autem fiebat ex rebus inanimis solidis, dicebatur immolatio, nomine deducto à mola, in qua fruges terebantur: quando ex liquidis, dicebatur libamen, eo quod vinum, oleum, & alij liquores libarentur, id est sui effusione offerrentur Deo, ad significandum supremum quod habet in vitam & in mortem dominium. Exempla hujusmodi omnium differentiarum extant in lege Moisaica: nam animalia munda occidebantur, id est oves, agni, boves, vituli, haedi, caprae, columbae, passeris, & turtures; & multae res inanimatae solidae offerebantur in sacrificium, nimirum panis qui in frustra fecabatur, vel ex aliqua sui parte comburebatur, reliquo cedente in esum Sacerdotum, aut offerentium; similia quae sartagine, clibano, vel craticula coquebatur; sal quod in ignem conjiciebatur; thus quod adolebatur; manipulus spicarum qui torrebatur; & triticum quod molà vel pistillo contrebatur: liquida quoque nonnulla sui effusione offerebantur, ut sanguis, aqua, vinum, oleum.

19. Secundò ratione formae, seu modi quo fiebat, dividi potest sacrificium in eruentum & increntum. Prius fiebat sanguinis effusio, ut in occisione animalium; posteriùs sine illa, ut in aliis oblationibus. Utriusque generis fuerunt multa sacrificia, non modò in lege Moisaica, ut patet ex dictis, verùm etiam in lege naturae: nam Abel, Noè, Abraham sacrificarunt animalia per ipsorum occisionem, Genes. 4. 8. & 15. Melchisedech verò Rex Salem, & Sacerdos Altissimi, dicitur panem & vinum obtulisse in sacrificium, Genes. 14. Valuitque hæc differentia veterum sacrificiorum ad representandum duplex Christi sacrificium, unum eruentum in cruce peractum, secundùm quod Christus dici potest Sacerdos secundùm ordinem Aaron; alterum increntum in Eucharistia, secundùm quod dicitur Sacerdos in aeternum secundùm ordinem Melchisedech. Unde Theodoretus: *Typum Melchisedech gerebat Sacerdotij Domini: ideoque Abraham panes, vinum, & massam farinae vicissim dedit, prout moris erat, Deo talia offerens; animadvertebat enim & in hoc typum patefieri.*

20. Tertiò dividebatur olim sacrificium ratione formae, in holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificiù pro peccato. Holocaustum erat in quo tota res comburebatur, ut in fumum resoluta ad Deum ascenderet; eratque perfectissimum sacrificium, quia in illo expressiùs significatur omnia ipsius Dei esse. In aliis duobus sacrificiis partim cremabatur, partim verò sacerdotibus, aut offerentibus reservabatur. Distinguebantur verò, quia hostia pacifica offerebatur pro beneficiis acceptis, vel accipiendis; sacrificium verò pro peccato in ipsius expiationem.

Demum ex fine dividebatur in sacrificium propitiatorium, seu hostiam, quae pro peccatis praeritis offerebatur. Eucharisticum, quod & honorarium seu gratiarum actionis dicebatur, offe-

Tom. IV.

A rebaturque pro acceptis beneficiis in communi pro beneficijs verò in particulari, erat hostia pacifica, ut fuit agnus Paschalis in memoriam specialis beneficii Aegyptiacae liberationis. Impetratorium, quod erat pro futuris donis impetrandis, vel malis vitandis & praevendis.

Ceterum in lege gratiae omnia hæc sacrificia cessarunt, essetque superstitiosum aliquo ex illis uti: quia adest perfectissima hostia, & sacrificium corporis & sanguinis Christi Domini, quod in tot illis legalibus sacrificiis figurabatur, atque ita debent cessare figurae, existente veritate. Unde ait Ecclesia in quadam collecta: *Deus qui legalium differentiam hostiarum, unius sacrificij perfectione sanxisti &c.* Et Tridentinum sess. 22. cap. 1. exponens de Sacrificio Missae prophetiam Malachiae de oblatione munda in omni loco offerenda nomini Domini, concludit: *Hæc denique illa est qua per varias sacrificiorum, naturae, & legis tempore, similitudines figurabatur, utpote quae bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio & perfectio complebitur.*

B Oblatio, ut distincta à sacrificio, est actus quo res externas Deo offerimus sine mutatione earum facta. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 86. art. 1. in corp. ubi sic habet: *Nomen oblationis commune est ad omnes res quae in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibeatur in cultum divinum, quasi in aliquid sacrum quod inde fieri debeat, consumendum, & oblatio est, & sacrificium.* Unde Exodi 29. dicitur: *Offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suavissimus victimae Dei.* Et Levit. 2. dicitur: *Animal cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, similia erit ejus oblatio. Si verò sic exhibeatur ut integræ maneat divino cultui deputandum, vel in usu ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium.*

C Hujusmodi simplicis oblationis fit saepe mentio in Scriptura: nam Levit. 13. praecipitur oblatio de manipulis novarum spicarum; & Deuter. 26. jubentur filij Israël tollere de cunctis frugibus suis primitias in cartallo, & ferre ad sacerdotem, qui ponat ante altare Domini. Et ad Hebraeos 5. sic dicitur: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Ubi per dona, quae distinguit Apostolus à sacrificiis, intelligit simplices oblationes primitiarum, aliarumque rerum, quae non adolebantur aut consumebantur in sacrificium, sed integræ Deo offerebantur ad usum sacerdotum & templi, ut Theophilactus & alij Patres exponunt.

D Votum definitur à D. Thoma 2. 2. quæst. 88. art. 2. & art. 5. in corp. *Promissio Deo facta ad ejusdem Dei cultum.* Dicitur promissio, quia est voluntas obligatoria, differtque à simplici proposito, quod est sola voluntas & destinatio aliquid faciendi. Unde idem Sanctus Doctor loco citato articulo primo comparat promissionem cum imperio, in eo quod quemadmodum aliquis per imperium obligat alium, in quem habet potestatem, ita per promissionem obligat seipsum ad aliquid faciendum, vel omittendum; eademque de causa dici solet, votum esse legem privatam, quam quisque sibi ipsi imponit, & quae seipsum obligat ad aliquid. Dicitur autem hæc promissio fieri Deo: quia licet non modò votum coram

Aaa iij

Sanctis & Prælati fieri possit, ut eorum reverentia moveat ad ejus observationem, sed ipsa etiam promissio possit ad ipsos immediatè dirigi, atque ad eorum cultum & observantiam referri, ut patet in voto solemni quod in nostro Ordine emittitur, in quo sic dicitur: *Promitto obedientiam Deo, & B. Mariæ, & B. Dominico* &c. nihilominus hæc promissio prout fit Sanctis, non habet rationem voti formaliter, sed tantum materialiter, ut docet S. Thomas loco citato art. 3. ad 3. quatenus ut sit verè & propriè votum, debet adjungi tacitè vel expressè alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: & hæc promissio, quæ fit Deo, est votum, & pertinet ad religionem; quæ verò fit Sanctis, non est votum per se, sed materia voti, seu alterius promissionis Deo factæ, & illi veluti materia rationem voti formaliter afferentis; unde non cadit sub religione, sed sub dulia, hyperdulia, justitia, vel fidelitate, ut dicunt Salmanticensis in Tractatu de Virtutibus, exponentes generalem divisionem omnium virtutum. Dicitur tertio hæc promissio fieri Deo, ad ejusdem Dei cultum: quia cum votum quæ actus religionis & patriæ, est ordinatio eorum quæ quis voverit in divinum cultum & obsequium. Unde existimo quòd si quis promittendo Deo perpetuam castitatem, nullo modo intenderet Dei honorem, sed tantum majorem temporalem commoditatem, aut quid aliud, illè non propriè voveret, neque talis promissio esset indispensabilis ab Episcopo, sicut est verum votum perpetuæ castitatis.

24. Juramentum est attestatio divini numinis, vel invocatio divini testimonij, ad fidem faciendam, promissionemve firmandam. Unde secundum substantiam est actus intellectus, quædamque locutio, quâ Deum vocamus in testem ad confirmandam veritatem, fidelitatemque nostram in verbis & promissis: & quia hujusmodi invocatione profitemur divinam excellentiam, spectat elicitive ad religionem, sicut de oratione & voto diximus. Debet autem juramentum, ut religiosum sit, tria observare, nempe veritatem, justitiam, & judicium, secundum illud Jeremiæ 4. *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Veritas requiritur, quia Deus non nisi verum potest testificari: justitia, quia non vult suo testimonio alicui injustè noceri: judicium, quia Dei testificatio irreligiosè adducitur super re admodum levi, vel ubi nulla est necessitas.

25. Adjuratio fit cum aliquem ad quippiam faciendum, vel omittendum obtestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, aut reverentia efficaciter eum promoveat, ne alioqui videatur non satis magni facere supremam ejus majestatem; vel ut ejus timorem illi incutiamus. Hunc verò actum pertinere ad religionem pater: quia per se facit ad cultum Dei, quem honoramus hoc ipso quòd majestatem ejus reverenter interponimus, ut alius ejus respectu, vel terrore moveatur. Esse autem specialem ejus actum, & distinctum ab aliis, dubitari nequit, nisi de duobus, juramento scilicet & oratione. Differt nihilominus à juramento, quia juramentum usurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veritatem & auctoritatem; adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel ad quippiam omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ majestatis. Ab oratione verò differt, quia adjuratio fieri potest

A imperando, non deprecando, & tunc saltem est actus specialis, & omnino diversus ab oratione, quando verò fit deprecando, addit simplici orationi obtestationem.

Ultimus actus religionis est invocatio, seu assumptio divini nominis per laudem: de qua agit S. Thomas 2. 2. quæst. 91. art. 1. ubi docet divini nominis laudes, hymnis, canticis, aliisque similibus modis celebrandas esse; non quidem ut Deo, qui cordium est scrutator, quam de ipso habemus opinionem significemus; sed ut nostros, audientiumque animos ad eum amandum, venerandumque excitemus. Et quamvis Deus ut est in seipso, utpote ineffabilis & incomprehensibilis, propriè laudari non valeat, sed fit major omni laude, secundum effectus tamen, qui ab illo in nos proveniunt, possumus ipsum laudare, juxta illud Isaïæ 63. *Laudem Domini annuntiabo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus*, ut declarat S. Doctor art. citato in resp. ad 1.

DISPUTATIO IV.

De alijs virtutibus justitiæ annexis.

E xplicatâ definitione religionis, & præcipuis ejus actibus, tam internis, quam externis, breviter agendum est de aliis virtutibus justitiæ annexis, quæ partes ejus potentiales appellari solent. Unde fit

ARTICULVS UNICVS.

Aliæ partes potentiales justitiæ breviter explicantur.

P Ræter religionem, quæ inter partes potentiales justitiæ primum locum obtinet, plures aliæ assignari solent, nimirum penitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus agit S. Doctor 2. 2. à quæst. 101. usque ad 123. præterquam de penitentia, cujus tractationem rejecit ad quæst. 85. tertiiæ partis, ubi etiam nos de illa dicemus.

Post religionem ergo, & penitentiam, quæ sunt in ordine ad Deum, sequitur pietas, per quam parentibus debitus cultus officiumque tribuitur: parentes enim sunt veluti secundarij quidam dii respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentia & vitæ; unde representant filijs quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium Pater. Et ob hanc rationem (ut rectè observat Philo in lib. de Decalog.) post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinent, primum secundæ tabulæ institutum fuit de honore parentibus exhibendo. Quia verò in consanguineis parentum sanguis invenitur, idcirco pietas aliquatenus quoque ad consanguineos extenditur, tanquam resperfos primario illo & fontali jure, quo parentibus obstringimur. Illa quoque respicit patriam: quia hæc etiam aliquo modo est ortus principium, & quia parentes fovet, & oportuna ad ortum & educationem præbet. Unde Hierocles dissertatione de observantia in patriam, sic ait: *Est patria, per Iovem, vel alteruter quidam Deus, & primus maximusque parentis.*